

سپری در برابر جنگ سرد نوین

سرویس روسیه/آران نیوز
نویسنده: **امیرحسین تیموری** / روزنامه هم میهناران نیوز/سرویس یادداشت/روسیه: در اوایل فوریه سال جاری میلادی و در کنفرانس امنیتی مونیخ در کشور آلمان به تعبیر رابرت گیتس، وزیر دفاع آمریکا جهان وارد جنگ سرد جدیدی شد. پس از سخنرانی توفانی ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه و مظهر ناسیونالیسم جدید روسی و حملات او به آنچه وی امپریالیسم نوین آمریکا می‌نامید، رابرت گیتس در سخنرانی‌اش گفت: من از سخنان پوتین رایحه جنگ سرد نوینی را استشمام کردم. از آن تاریخ بیش از چهارماه می‌گذرد و هر روز در رسانه‌ها و نشریات دنیا پیرامون تکوین سومین جنگ سرد جهانی سخن رانده می‌شود. بسیاری از جمله مقامات آمریکایی تکوین این جنگ سرد نوین را رد می‌کنند اما ناظرانی هم وجود دارند که معتقد به آن هستند.

جنگ سرد اول: از اولتیماتوم ترومن تا بحران موشکی کوبا

پس از غلبه متفقین بر متحدین تازه اختلافات در محور متفقین بروز کرد. اردوگاه کمونیسم که از سر استیصال به اردوگاه لیبرالیسم یعنی آمریکا و انگلیس پناه برده بود پرده از نیت خود برداشت. امتناع از خروج از ایران توسط شوروی، اختلاف بر سر چگونگی اداره آلمان، جنگ داخلی یونان و فشار روس‌ها بر شوروی به خاطر تنگه‌های بسفر و داردانل اینک اما اردوگاه غرب را رودروی اردوگاه شرق قرار داد، رودرویی‌ای که جنگ سرد اول لقب گرفت و جهان را تا پرتگاه منازعه‌ای هسته‌ای در بحران موشکی کوبا پیش برد، شکایت ایران به شورای امنیت سازمان ملل به خاطر امتناع استالین از خارج کردن روس‌ها از ایران اولین مواجهه سخت اردوگاه غرب با کمونیسم استالینی بود که در نهایت با درایت قوام‌السلطنه و حمایت‌های ترومن از ایران به پیروزی جبهه غرب انجامید. دکترین ترومن و طرح مارشال از سوی آمریکا و ایجاد کمینفرم از جانب شوروی از دیگر تکاپوهای دو قطب تا قبل از 1957 بودند. در اگوست 1957 خروشچف اعلام کرد شوروی به موشک‌هایی دست یافته که قادرند کلاهک‌های اتمی را هزاران کیلومتر دورتر حمل کنند. در اکتبر همین سال اولین ماهواره شوروی به نام اسپوت نیک در مدار زمین قرار گرفت. این حادثه ضربه بی‌سابقه‌ای به جامعه ملی آمریکا وارد کرد که در حد خبر واقعه پرل هاربور بود. واکنش آمریکا به‌طور موقت استقرار موشک‌های میان‌برد تورو ژوپیتر در ایتالیا، ترکیه و انگلستان بود که از سوی ژنرال نورستاد پیشنهاد شد و به طرح MC/70 موسوم است. اما اوج جنگ سرد اول به سال 1962 یعنی بحران موشکی کوبا بازمی‌گردد که جهان تا لبه پرتگاه جنگ اتمی پیش رفت. در اکتبر 1962 هواپیماهای یو-2 آمریکا از استقرار سکویهای پرتاب موشک‌های میان‌برد اتمی شوروی در خاک کوبا خبر دادند. به دنبال آن کندی این خبر را دریافت داشت که کشتی‌های روسی حامل موشک و بمب‌افکن‌های الیوشین به سوی کوبا در حرکت‌اند. کندی بلافاصله در خطاری شدید به خروشچف خواستار عقب‌نشینی از مواضع خود در ارسال تسلیحات به کوبا شد. خروشچف پس از نمایش‌های متعدد دیپلماتیک در 28 اکتبر دستور داد تا کشتی‌های روسی مسیر خود را عوض کنند و موشک‌ها و بمب‌افکن‌های روسی نیز از کوبا عقب کشیده شوند. با فرو خوابیدن بحران کوبا جنگ سرد اول نیز فرو خوابید و دوره‌ای از تشنج‌زدایی بین شرق و غرب شروع شد که تا سال 1979 تداوم یافت. در این دوره از تشنج‌زدایی که اوج آن اعلامیه هلسینکی بود شاهد توافقنامه‌های مهم نظامی - استراتژیک میان شوروی و آمریکا هستیم که مهمترین‌شان موافقت‌نامه‌های سانت یگ و سانت دو است. در 1963 پیمان مسکو بین آمریکا، شوروی و انگلستان به امضا رسید که اندکی بعد 99 کشور دیگر نیز به آن پیوستند. طبق این پیمان آزمایش‌های اتمی در زمین، دریا و جو ممنوع شد. در سال 1966 لیندون جانسون، رئیس‌جمهور آمریکا به شوروی پیشنهاد کرد مذاکرات مربوط به منع گسترش سلاح‌های اتمی استراتژیک آغاز شود. شوروی این پیشنهاد را پذیرفت و مذاکرات مربوطه از سال 1969 با پیگیری نیکسون و کسینجر تعقیب شد. نیکسون واقع‌گرا از این مذاکرات به دنبال توازن قوا و ادغام شوروی در نظام غرب بود. نتیجه مذاکرات که در 26 می 1972 در مسکو به امضای نهایی رسید پیمان سانت یگ با گفت‌وگوهای محدودسازی سلاح‌های استراتژیک نام گرفت. براساس این پیمان سلاح‌های استراتژیک دو طرف به شرح ذیل محدود شد؛ آمریکا 1054 موشک بالستیک بین قاره‌ای، 710 موشک بالستیک قابل پرتاب از زیردریایی و 44 فروند زیردریایی. اما شوروی؛ 1618 موشک بالستیک بین قاره‌ای، 950 موشک بالستیک قابل پرتاب از زیردریایی و 44 فروند زیردریایی. چنان‌که به وضوح دیده می‌شود برتری کمی در این معاهده با روس‌ها بود، اما برتری کیفی با آمریکا، چراکه آمریکا در این زمان موشک‌های چندکلاهک قابل هدایت به نام MIRV در اختیار داشت یکی دیگر از معاهدات جانبی سانت یگ معاهده محدودسازی موشک‌های ضد موشک بالستیک (ABM) بین برژنف و نیکسون بود که به هر دو کشور اجازه می‌داد دو پایگاه با حداکثر صد پرتابگر موشک ضد بالستیک داشته باشند.

جنگ سرد دوم: از سانت دو تا جنگ ستارگان

شوروی از سال 1973 که موشک‌های چندکلاهک خود را با موفقیت آزمایش کرد لحظه‌ای از توسعه و تکامل سلاح‌های خود باز نایستاد. ابتدا موشک‌های SS19 و سپس در 1977 موشک‌های SS20 را آزمایش کرد و به برتری بلامنازع‌ای در اروپا دست یافت. از همین سال نشانه‌های بحران در روابط آمریکا و شوروی کاملاً آشکار بود و دو کشور سخت مشغول مسابقه تسلیحاتی بودند. در سال 1978 که سایروس ونس، وزیر خارجه آمریکا به مسکو رفت سعی کرد روس‌ها را به توقف این مسابقه تسلیحاتی تشویق کند و به آنها قول داد آمریکا از ساخت هواپیماهای فوق مدرن ب-1 صرف‌نظر خواهد کرد. از سوی دیگر کارتر به برژنف قول داد چنانچه روس‌ها ساخت هواپیماهای Back-fire را متوقف سازد، آمریکا هم ساخت بمب‌های نوترونی را متوقف خواهد کرد و برژنف به‌طور موقت با کارتر موافقت کرد. این توافق موقت سرانجام منجر به امضای معاهده سانت دو در ژوئن 1979 شد. لازم به ذکر است که پیش از گفت‌وگوهای کارتر و برژنف زمینه‌های عقد پیمان سانت دو در دیدار برژنف و جرالدفور در نوامبر 1974 و در ولادی وستک فراهم شد. سانت دو شامل یک پیمان 19 ماده‌ای در مورد سلاح‌های بالستیک و استراتژیک بود که تا دسامبر 1985 اعتبار داشت. برخی از ناظران معتقدند اهمیت خطر یک جنگ هسته‌ای در صورت درگیری احتمالی، شوروی و آمریکا را به سوی انعقاد پیمان سانت دو رهنمون شد. برخلاف پیمان سانت یک که برتری کمی تسلیحاتی با شوروی بود در سانت دو موشک‌های استراتژیک برای هر دو طرف به‌طور مساوی و در مجموع 2250 فروند تعیین شد که 1300 فروند آن از موشک‌های چندکلاهک و بقیه از موشک‌های زمین به زمین باشد. اما سانت دو به تصویب سنای آمریکا نرسید. کارتر طرفدار حقوق بشر برای اینکه سنا را متقاعد به تصویب سانت دو کند و نشان دهد که آمریکا چندان هم در مقابل شوروی زانو نزده دستور ساخت موشک‌های بسیار

مردن MX را صادر کرد. این اقدام کارتر نمتنها باعث تصویب سالت دو در سنا نشد که شوروی را بسیار خشمگین کرد. روس‌ها در مقابل این حرکت هواپیماهای Back-Fire و موشک‌های SS20 خود را توسعه دادند و آمریکا نیز در مقابل طرح استقرار موشک‌های پرشینگ 2 را در اروپا تصویب کرد. بدین‌سان جنگ سرد دوم با شتابی بی‌نظیر شروع شد که اوج آن طرح ابتکار دفاع استراتژیک توسط ریگان بود. با روی کار آمدن ریگان، وی پیشنهاد داد که شوروی در مقابل عدم استقرار موشک‌های آمریکا در اروپا موشک‌های SS20 را از اروپا بربیند. اما مذاکرات شکست خورد و آمریکا بلافاصله موشک‌های پرشینگ 2 با برد 1800 کیلومتر و موشک‌های کروازیر با برد 2500 کیلومتر را در آلمان، بلژیک و هلند مستقر کرد. شوروی نمی‌توانست با موشک‌های SS20 که پنج هزار کیلومتر برد داشت آمریکا را هدف قرار دهد اما موشک‌های آمریکا در خاک اروپا می‌توانست تمام نقاط خاک شوروی را هدف قرار دهد. در مارس 1983 ریگان به دانشمندان آمریکایی دستور داد تا مطالعات گسترده‌ای برای مقابله با موشک‌های بالستیک روسی صورت پذیرد. این پیشنهاد که ابتکار دفاع استراتژیک یا جنگ ستارگان نام گرفت انقلابی در صنعت موشک‌های ضد موشک بود و روس‌ها و حتی اروپایی‌ها را به وحشت انداخت. هدف این طرح انهدام موشک‌های بالستیک توسط اشعه لیزر بود. این‌گونه بود که رنالیست‌های مشاور ریگان با برهم زدن توازن قوا جاده صاف‌کن مذاکرات خلع سلاح میان شوروی و آمریکا شدند که طی چهار دیدار گورباچف و ریگان از 1985 تا 1988 به وقوع پیوست. عصر جدیدی از تشنج‌زدایی میان شرق و غرب شروع شد که اضمحلال امپراتوری شوروی نقطه عطف آن به شمار می‌رفت. گورباچف و ریگان چهار بار و به ترتیب در سال‌های 1985، 1986، 1987 و 1988 در شهرهای ژنو، ریکجاویک، واشنگتن و مسکو معاهدات مربوط به خلع سلاح را امضا کردند. مذاکرات مسکو در ژوئن 1988 منجر به انعقاد قرارداد استارت شد که دو طرف 50 درصد از موشک‌های اتمی مرکزی یعنی موشک‌های استراتژیک دوربرد مستقر در آمریکا و شوروی را به موجب آن منهدم می‌کردند. در نتیجه رنالیست‌های آمریکایی از بکسویا مهار شوروی به جنگ سرد پایان دادند و از سویی دیگر با برخورد‌های نرم‌افزاری موجبات افول شوروی را فراهم آوردند. آخرین توافقنامه غرب و شرق در مورد خلع سلاح اما پس از اضمحلال شوروی در سال 1994 امضا شد. بیمان خلع سلاح اتمی اوکراین موسوم به بیانیه مسکو در ژانویه 1994 به امضای کلینتون، بلیسین و کراچوک (رئیس‌جمهور اوکراین) رسید. به موجب این پیمان 176 فروند موشک قارمپیمما و 1500 کلاهک اتمی اوکراین برای انهدام به روسیه فرستاده شد.

جنگ سرد سوم: مقابله با ایران!؟

سه ماه پس از حمله به برج‌های تجارت جهانی و مخدوش شدن هژمونی آمریکا، جورج بوش، رئیس‌جمهور آمریکا در 13 دسامبر 2001 اعلام کرد که کشورش از بیمان محدودسازی موشک‌های ضد موشک بالستیک (ABM) که آمریکا در سال 1972 با شوروی امضا کرد خارج خواهد شد. بوش اعلام کرد که آمریکا به دنبال توسعه یک سیستم موشکی - دفاعی ملی است. رئیس‌جمهور آمریکا از کنگره خواست تا بودجه کافی برای این پروژه که به منظور مواجهه با چالش‌های نوین استراتژیک در آغاز قرن 21 اتخاذ شده است را در اختیار قرار دهد. صاحب‌نظران طرح بوش را ادامه جنگ ستارگان ریگان و فرزند آن می‌دانند. بخشی از این طرح دفاعی - نظامی بوش سپر دفاع موشکی نام دارد.

حدوداً 40 موشک رهیاب ضد موشک بالستیک در این طرح در آلاسکا و چهار فروند در کالیفرنیا استقرار یافته‌اند و 10 موشک رهیاب باقیمانده به همراه یک سیستم راداری فوق پیشرفته قرار است به ترتیب در لهستان و جمهوری چک استقرار یابند. استقرار این موشک‌های رهیاب در کشورهایی که سابقاً حیاط‌خلوت روس‌ها قلمداد می‌شدند سخت روس‌ها را برآشفته به گونه‌ای که در پاسخ به این طرح در اواخر ماه می سال جاری نسل جدیدی از موشک‌های ICBM را آزمایش کردند و پوتین قبل از اجلاس گروه هشت گفت: در صورت استقرار این طرح در کشورهای مذکور موشک‌های روسی اهداف خاصی را در اروپا هدف قرار می‌دهند. این موشک‌ها قرار است بین سال‌های 2011 تا 2013 در اروپای شرقی مستقر شوند و آمریکا تهدید موشکی کشورهای چینی و کره شمالی و ایران نسبت به متحدانش و نیز نیروهای آمریکایی در اروپا را بهانه اصلی استقرار این طرح می‌داند. آمریکایی‌ها اما خشم روس‌ها را ناموجه می‌دانند چرا که استقرار 10 موشک رهیاب در لهستان که صرفاً جنبه تدافعی دارد به هیچ وجه قابل مقایسه با موشک‌ها و تسلیحات فوق مدرن روسیه نیست. آمریکایی‌ها می‌گویند ایران و برخی کشورهای دیگر تا سال 2010 به چنان قابلیت نظامی خواهند رسید که می‌توانند شمال آفریقا، جنوب آسیا و جنوب اروپا را تهدید کنند. آمریکایی‌ها اما باز بیان می‌دارند که توانایی رو به رشد ایران تا سال 2015 این کشور را قادر می‌سازد که حتی خاک ایالات متحده را هدف قرار دهد. لذا استقرار موشک‌های رهیاب و سیستم راداری پیشرفته در اروپای شرقی برای مقابله با این تهدیدات است و نه مقابله با روس‌ها. بر این موضع آمریکایی‌ها نقد‌های بسیاری وارد شده و بسیاری بهانه‌جویی‌های آمریکا علیه ایران و کره شمالی را ظاهر سازی برای امور مهمتری می‌دانند که در پس طرح سپر دفاع موشکی نهفته است. برخی هدف اصلی این طرح را چنین می‌دانند تا بدین وسیله آمریکا، چین را به رقابت تسلیحاتی بکشاند و از رشد اقتصادی بالای این کشور جلوگیری کند. برخی همچون والرشتاین این طرح را ادامه تز اروپای قدیم و جدید دونالد رامسفلد می‌دانند که هدفش تقویت اروپای شرقی و دموکراسی‌های نو در مقابله با اروپای باختری است. برخی دیگر اما هدف را جلوگیری از سرکشی‌های روس‌ها و به رقابت تسلیحاتی کشاندن این کشور می‌دانند. در این میان تعداد اندکی هستند که هدف اصلی این طرح را به واقع مقابله با کشورهایی چون ایران و کره شمالی بدانند. هدف آمریکا هر چه باشد همه این تحلیل‌ها از دل آن در می‌آید. چه بسا آمریکا همه این اهداف را با هم دنبال کند. واقعیت این است که آمریکا اگر نه در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی ولی در حوزه نظامی هنوز یگانه ابرقدرت است و از این رو برای خود مسولیت‌ها و تکالیف مختلفی می‌تراشد. فراموش نکنیم که بسط یافتن در ذات قدرت نهفته است.

جایگاه ایران در منازعات شرق و غرب

به تعبیر بسیاری از کارشناسان جنگ سرد اول با اولتیماتوم ترومن به استالین برای خارج کردن نیروهای روسی از ایران شکل گرفت. پرونده ایران علیه روسیه در شورای امنیت سازمان ملل نخستین بحث‌ها را در این سازمان تازه قوام یافته شکل داد. اگر این اولتیماتوم و به طور کل جدال بر سر ایران را مهم‌ترین عامل قوام یافتن جنگ سرد بشماریم این حادثه در کنار بحران برلین، ترکیه و یونان از جمله حوادثی بود که دو اردوگاه شرق و غرب را در فردای جنگ جهانی دوم از هم متمایز می‌ساخت. اینک اما با پایان یافتن جنگ سرد و اضمحلال شوروی و در فضای گفتمان ضدتورریسم بوش، آمریکایی‌ها نه تنها همچون سال‌های دهه 1320 حامی ایران نیستند که با علم کردن سپر دفاع موشکی و بر سر زبان‌ها انداختن خطر ایران جنگ سرد نوینی را به زعم برخی از کارشناسان آغاز کرده‌اند. این بار نیز همچون جنگ سرد 60 سال پیش، ایران در کانون جنگ سردی نوین قرار دارد. تفاوت جنگ سرد نوین با دو جنگ سرد قبلی تکرار قطب‌های ریز و درشت قدرت در عصر

جنگ‌های نامتقارن است. اگر در دو جنگ سرد قبلی دو قطب شرق و غرب رودرروی هم بودند اینک اما به شکرانه جهانی شدن تکنولوژی و ارتباطات کشورهای ضدهژمون، قطبی، هر چند حاشیه‌ای و نه‌چندان قوی را علیه هژمون ایجاد کرده‌اند. تاریخ 65 سال اخیر به ما می‌گوید ایران به واسطه موقعیت استراتژیک‌اش کانون بسیاری از کشمکش‌های سیاسی – نظامی بوده است. به تعبیر روح‌الله رضوانی، ایران چهارراه حوادث بوده است. انتهای پیام.